

ВЕРХОВИНЕЦЬ ІЗ ДУШЕЮ СОБОРНИКА УКРАЇНИ

Василь МАРКУСЬ

Олекса Мишанич, чие 70-річчя припадає на 1 квітня 2003 р., відомий насамперед як філолог. Але його біографія, зокрема останнього десятиріччя, збагатилась визначенням ще як наукового та громадського діяча. Саме про цей аспект його діяльності бажано розповісти більше у цьому огляді, що матиме дещо мемуарний характер.

Моє знайомство з Олексою Васильовичем датується моїм першим перебуванням у Києві навесні 1990 року. Про такого земляка-закарпатця знав я і раніше, зокрема про його діяльність в Інституті літератури ім. Т. Шевченка Національної Академії наук України. Був знайомий із його головною працею “Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість” (1980) та іншими публікаціями ще за радянських часів. Але особисто познайомився з ним лише в 1990 р., коли дістав запрошення викладати в Інституті міжнародних відносин Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Тоді кілька разів навідався до Інституту літератури і мав з Олексою Васильовичем цікаві розмови про закарпатську літературу і говірки, оскільки це була “перша любов” моїх студій. Так само мій товариш долі з Ковнерського арешту 1942 р. та з табору переміщених осіб (Д. П.) в Німеччині проф. Іван Фізер розповідав мені про Мишанича, оскільки він його знав раніше.

Нас із Мишаничем зблизила ситуація довкола відродженого “русинства” на Закарпатті, з яким я познайомився в Ужгороді у травні 1990 р., невдовзі після заснування в лютому 1990 р. так званого “Общества подкарпатских русинов”. Тоді я вперше за 45 років із дружиною відвідав Закарпаття та зустрічався з деким із моїх гімназійних товаришів. Не знаю, з чиєї ініціативи місцеві активісти цього “Общества...” запросили мене на свої сходи, що відбулися в Ужгородському художньому інституті, директором якого був тоді Борис Сливка.

О. Мишанич був заступником голови редакційної колегії збірника конференції (голова проф. Павло Чучка) та вніс до цієї праці свій посильний вклад. В конференції взяли участь понад 200 учасників, які заслухали на пленарних засіданнях та в чотирьох секціях 70 доповідей (78 авторів); збірник має 655 с.

Третя з черги карпатознавча конференція, присвячена 55-літтю Карпатської України (1939–1994), відбулася 11–12 березня 1994 р. в Ужгороді, а темою її було: “Карпатська Україна – пролог відродження Української держави”. Матеріали конференції опубліковано в збірнику “Карпатська Україна і Августин Волошин” (Ужгород: Гражда, 1995. – С. 360) під тією ж редакцією, що і попередній збірник, заступником голови редколегії був О. Мишанич. Там надрукована його ґрунтовна доповідь – стаття “Августин Волошин як літератор” (С. 243–253).

Четверту з черги карпатознавчу конференцію присвячено 50-літтю возз’єднання Закарпаття з Україною. Вона відбулася 27–29 червня 1995 р. в Ужгороді. Її тема – “Закарпаття в загальноукраїнському контексті ХХ ст.”. На конференції виголошено 42 доповіді ученими з України, Словаччини, Угорщини, Югославії та західної діаспори.

3–4 вересня 1996 р. той же оргкомітет підготував наступну конференцію на тему “Міжетнічні та міжконфесійні відносини в Карпатах” з участю близько 40 доповідачів. О. Мишанич доповідав про феномен політичного русинства. Цю ж доповідь автор виголосив також на III конгресі Міжнародної асоціації українців у Харкові, і вона була видана окремою брошурою під заголовком “Політичне русинство – українська проблема” (К.: Обереги, 1966. – 32 с.).

Шоста карпатознавча конференція відбулася 2–4 вересня 1998 р. у Пряшеві. Вона була справді міжнародною не лише місцем свого проведення, а й складом учасників та темою: “Закарпаття під владою Чехословаччини”. Головним організатором серед інших був член попередніх оргкомітетів проф. Микола Мушинка, а фінансовим співспонсором, як і кількох попередніх конференцій, була Комісія зв’язку й інформації закарпатських українців у діаспорі (КоЗІ). Серед учасників та виступаючих з доповідями були вчені з Чехії, Словаччини, Польщі, Угорщини, Сербії, України та США. 35 доповідей-статей опубліковано мовою їх виголошення на

конференції (українською, словацькою, чеською та бачвансько-руською у збірнику філософського факультету Пряшівського університету ім. Шафарика під заголовком “Zakarpatska Ukrajina v gameci Ceskoslovenska (1918–1939)” (Пряшів, 2000. – 318 с.). О. Мишанич тут доповідав на тему “Оновлення літератури” (у зб. С. 271–287).

О. Мишанич прочитав ґрунтовну доповідь на IV Міжнародному конгресі українців в Одесі в серпні 1999 р. на тему “Політичне русинство: історія і сучасність”, у якій критично проаналізував ідейні джерела регіонального сепаратизму на Закарпатті. Доповідь була видрукована окремою брошурою видавництвом “Обереги” 1999 р. в Києві на 48 с.

26 червня 2000 р. до 55-річчя возз’єднання Закарпаття з Україною проведено сьому карпатознавчу конференцію в Ужгороді у дещо вужчому від попередніх конференцій обсязі; усіх доповідей на пленарному та двох секційних засіданнях було 35. О. Мишанич виступив на культурно-гуманітарній секції з доповіддю “Вплив демократизації на національне питання в Карпатському регіоні”; ця доповідь, як і матеріали конференції, ще не опублікована.

12–13 червня 2002 р. відбулася восьма карпатознавча конференція в Ужгороді, що обіцяла бути науково-практичною, у її підготовці брав участь Олекса Васильович та виголосив на ній свою доповідь. Тематика конференції – “Закарпаття в ХХІ ст. – розвиток і перспективи в політиці, економіці й культурі”. На жаль, через недугу О. Мишанич не зміг взяти участі у цій конференції. Виголошену доповідь в Ужгороді на тему “Енциклопедія Подкарпатської Русі” і що за нею?” він прочитав пізніше на V Міжнародному конгресі українців у Чернівцях (26–29 серпня 2002 р.). Вона була надрукована окремою брошурою під цією ж назвою в Києві (Видавництво “Стилос”, 2002. – 36 с.).

Ще не вирішено, яким буде майбутнє цієї корисної ініціативи – карпатознавчих конференцій, хоча вже на останній виявилися деякі позитивні інновації щодо тематики та учасників, які варто продовжувати, включно з тим, що серед організаторів і виступаючих знайшлися нові і молодші люди. Було б великою шкодою, якщо б цей захід припинився. Так само бажаним є видання ще неопублікованих матеріалів вже проведених кількох конференцій.

У згаданому вже збірнику “Карпати нас не розлучать” з’явилися ще такі друковані раніше праці автора: “Література Закарпаття дорядянського періоду” (С. 52–66); “Василь Гренджа-Донський”, вступна стаття до зредагованих Мишаничем “Творів” поета (Ужгород, 1991, у зб. – С. 67–91); “Празька школа української поезії і Закарпаття” (там само. – С. 119–129); “Іван Ольбрахт і Закарпаття” – вступна стаття до роману письменника “Микола Шугай, розбійник” (там само. – С. 92–118); “Роль Володимира Гнатюка в літературному процесі Закарпаття кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст.” (доповідь виголошена у Пряшеві в рамках конференції “Від НТШ до УВУ” в червні 1991 р. в зб. – С. 130–149); “Іван Мацинський – дослідник історії культури та літератури Закарпаття” (доповідь прочитана також у Пряшеві у травні 1992 р.; в зб. – С. 150–168); “Оповідання Карпат”, вступна стаття до книги “Веселка Карпат” (Ужгород, 1990, у зб. – С. 169–184); “Українці чи русини? До ідейних витоків новітнього “карпато-русинства”, вперше друковано в “Літературній Україні” (17. 01. 1991 р., в зб. – С. 197–211); “Карпато-русинство”, його джерела й еволюція у ХХ ст.” (доповідь на конгресі славистів у Братиславі у вересні 1993 р.; у зб. – С. 212–252) та статті й інтерв’ю в пресі – “Обережно – автономія” (“Літературна Україна”, 21. 11. 1991 р., у зб. – С. 252–258) та інтерв’ю в газ. “Срібна Земля”, 2. 05. 1993 р. під заголовком “Не розпродаймо край” у зб. – С. 259–279. У цьому ж збірнику передруковані деякі доповіді-статті О. Мишанича, що були виголошені на карпатознавчих конференціях і про які йшлося в попередньому розділі.

Окремо слід згадати в карпатознавчій проблематиці дослідження О. Мишаничем літературної і публіцистичної спадщини о. Августина Волошина. Крім доповіді про літературну творчість видатного письменника й освітянина, що її О. Мишанич виголосив у 1994 р. (див. раніше), автор зайнявся упорядкуванням вибраних праць Волошина, які з’явилися в товстому томі “Твори” (Ужгород: Гражда, 1995. – 454 с.). У збірнику вміщена вступна стаття упорядників (С. 5–36), підписана обома укладачами тому – О. Мишаничем та П. Чучкою. В збірнику надруковані вибірково такі твори А. Волошина: спомини, інтерв’ю, публіцистика, статті з історії Церкви й культурного життя Закарпаття, статті на педагогічні теми, з мовознавства (істотною тут є стаття А. Волошина 1921 р. “О письменном язиці подкарпатських русинов”, С. 154–216), статті з літературознавства, зокрема про Лександра Духновича, “Маруся Верховинка”, “Без Бога ні до

порога”, “Фабіола” і “Князь Лаборець”. Доповнюють ці твори різні “Додатки” – звернення, урядові документи, автором чи хоч би інспіратором яких був о. Волошин, включно з конституцією Карпатської України від 15 березня 1939 р. та власним “Заповітом”. Всі ці документи кидають повне і правдиве світло на постать і багатогранну діяльність “Батька Волошина”. Додано ще бібліографію друківаних праць А. Волошина та факсиміле заголовних сторінок творів у першому виданні, як також і кілька фотоілюстрацій. Фахово зроблені примітки до текстів та короткі довідки про згадуваних у спогадах осіб, як і покажчик імен та назв. Добре, що не зазнали значної мовної редакції опубліковані матеріали з 1920–1930 рр., у яких збережено архаїчний і локальний колорит мови Волошина. Варто згадати, що фінансовими спонсорами “Творів” А. Волошина були організації і люди із західної діаспори, зокрема – Фундація Українського Вільного Університету в Нью-Йорку, Комісія зв’язку й інформації закарпатських українців у діаспорі, Карпатський Союз в Америці та Австралії, три греко-католицькі архієреї, чотири священики та 38 громадян родом із Закарпаття.

У 2002 р. з’явилося в Ужгороді друге видання творів А. Волошина під заголовком “Вибрані твори” (Видавництво “Закарпаття”, 528 с., тираж 1500 прим.). Чим різняться “Вибрані твори” від “Творів” Волошина? Новіше видання містить більше матеріалів із мемуарного відділу, ряд статей, промов, інтерв’ю, що досі ще не були передрукованими. Вони збагачують нашу культурно-політичну історію ХХ ст., з’ясовують багато її нюансів, виразніше представляють у ній роль А. Волошина. У новому виданні вміщено деякі прозові літературні твори Волошина – кілька реалістичних оповідань моралізаторського характеру, яких немає в першому збірнику “Творів”. Немає у “Вибраних творах” бібліографії публікацій Волошина, зате є повніші і важливіші анотації до всіх публікованих тут його праць. Вступна стаття передрукована з першого видання, але підписана тільки О. Мишаничем, з чого треба робити висновок, що тільки він є її автором. Слід ще згадати, що цей охайно виданий збірник очолений редакційною колегією, в складі якої фігурують провідні культурні діячі сучасного Закарпаття. Книга вийшла за сприяння закарпатської обласної адміністрації, заслугою якої є те, що президент Л. Кучма 15 березня 2002 р. присвоїв А. Волошину звання “Героя України” посмертно. Вступна стаття О. Мишанича в другому виданні “Творів” з’явилася також окремою брошурою “Життя і творчість Августина Волошина” (Ужгород: Закарпаття, 2002. – 48 с.). Таким чином Олекса Васильович посприяв більше, як інші його сучасники, поширенню правди про А. Волошина серед закарпатців, як і взагалі в Україні.

О. Мишанич виявив зацікавлення й іншою духовною постаттю Української Греко-Католицької Церкви у ХХ ст., а саме Патріархом Йосифом Сліпим. У перші роки після проголошення незалежності України, коли хоч частково були відкриті архіви КДБ для дослідників, він досліджував життя й ув’язнення львівського митрополита. В архівах теперішньої СБУ знайшов його великий рукопис-нотатки до історії християнства на Русі-Україні, написаний на засланні. Мишаничеві вдалося зробити копію цього манускрипту й передати до архіву Й. Сліпого в Римі, де його готують до друку в серії “Твори Патріарха Йосифа”.

Бажано також згадати тут про співпрацю Мишанича у перевиданні моєї невеликої праці про Берестейську Унію. У 400-ліття цієї важливої події в релігійній та суспільній історії України бажав я внести і персональний вклад. 25 років тому у журналі “Український самостійник” (Мюнхен) я опублікував довшу аналітичну статтю “Берестейська Унія з сучасної перспективи”. Олекса Васильович рекомендував перевидати її окремою брошурою, аргументуючи тим, що вона актуальна і сьогодні, зокрема через свою екуменічну інтерпретацію. Він зредагував цю статтю, написав коротку біографічну довідку про автора. Так з’явилася 1995 р. офсетним друком брошура під тим же заголовком на 32 с. як випуск “Бібліотеки українця” № 6–7.

Ще однією власною публікацією завдячую Олексі Мишаничу. В його бібліотеці в Києві зберігаються комплекти ужгородського журналу “Літературна Неділя” (1941–1944), і я з цікавістю познайомився з ними, зв’язуючись Олексі, що я з цим виданням співпрацював і там надруковані мої літературні спроби. Мишанич переглянув ці спроби-вірші й прозу та запропонував мені їх перевидати. Сам зайнявся редагуванням збірничка і написав до нього передмову. Так з’явилася малим тиражем невелика збірка під моїм колишнім літературним псевдонімом: Василь Марко “Спомин” (Ужгород: Гражда, 1995. – 104 с.). Ця додаткова димензія дослідних та видавничих зацікавлень Мишанича свідчить про його ширше, як тільки літературознавче і карпатознавче зацікавлення. По цій лінії йдуть ще й інші його дослідні та публіцистичні праці. Але про них буде згадка деінде в цьому збірнику.

Мало сказати, що Олекса Мишанич, як і діячі, котрих він досліджує, сповнений українського патріотизму. Він, цей патріотизм, ще й специфічний в силу тематики праць автора, а то навіть у зв'язку з його біографією та життєвим досвідом. Як уродженець Закарпаття 1930-х рр. і як син села бідної Верховини, Олекса Васильович глибоко відчув злиденну долю рідного краю, і тому соціальний момент його світогляду завжди був основним стимулом його науково-дослідної праці. Дуже рано, ще в юності, він зіткнувся з протиріччями режиму й комуністичної ідеології, що їх повсякденно демонструвала підрадянська дійсність, зокрема і в національній політиці. Тому О. Мишанич вирішив ізолюватися від сучасних злободенних політичних проблем, що у випадку гуманітарія не було легко. Знайшов вихід у тому, що в літературознавстві відмежувався від сучасної літературної проблематики, приділяючи більше уваги давній літературі, закарпатській і загальноукраїнській. Та літературна доба була більше пов'язана з духовністю, релігією, фольклором. Уважно інтерпретуючи її твори, дослідник відкривав наново проскрибовану творчість українського духу в минулому для сучасності. У читачів і студентів, що читали й слухали дослідника, пробуджувалася історична пам'ять, а поряд із тим і любов до власної культурної спадщини.

Коли послабився цензурний тиск і стало можливим займатися донедавна проскрибованою творчістю, О. Мишанич розкриває заборонену “зону” української літератури – “буржуазно-націоналістичну” й емігрантську. В ній знаходить духовні й естетичні вартості, яких донедавна не можна було вивчати й ними пишатися. Зокрема, територіально близьке йому середовище закарпатської літератури 1920–1930 рр. та “празька школа” української поезії знайшлися в орбіті його зацікавлень та реабілітаційного процесу. На відтинку літературознавства О. Мишанич немовби перегукується з дисидентами і діячами культури кінця 1980 рр.

Його полонять письменники Закарпаття, забуті і переслідувані донедавна – Василь Гренджа-Донський, Степан Сабол-Зореслав, Іван Рошко-Ірлявський, Іван Кошан, Іван Мацинський, Олександр Маркуш, Іван Чендей та інші “опальні” закарпатські літератори. Завдяки Олексі Мишаничу вони стають відомими на Закарпатті та по всій Україні.

Цілком природно, що літературознавець увійшов у конфлікт із відродженим та імпортованим на Закарпаття “карпато-русином”. Він не зміг толерувати примітивних тверджень псевдоісториків, недолугих літераторів та журналістів про окремішність закарпатського українсько-руського етносу, про повноцінність якоїсь “русинської” мови й протиставлення регіональних етнічних прикмет загальноукраїнським. Звідси його принципово негативне ставлення до культурного й політичного “русинізму” та його речників на Закарпатті і за кордоном. Він добачує в позиції ідеологів русинства не об'єктивні наукові дані, а радше кон'юнктурні суб'єктивні і надумані аргументи, часто підогрівані з-за кордону кон'юнктуризмом і ворожими Україні інтересами. Мишанич у своїх наукових і публіцистичних працях послідовно захищає єдність українського народу, його культурну спільність та закономірність процесу об'єднання українських земель у соборній українській державі. Цього не можуть вибачити Олексі Васильовичу ідеологи русинського руху і його апологети. Один з них Іван Поп у своїй “Энциклопедии Подкарпатской Руси” так пише про О. Мишанича: “Формы, методы и средства “русинобойства” Мишанича взяты им из арсенала коммунистической пропаганды с ее грубым очернением идейного и политического противника, подтасовками и перекручиванием фактов истории” (Иван Поп. Энциклопедия Подкарпатской Руси. – Ужгород: Издательство В. Падяка, 2001. – С. 254–255).

О. Мишанич так характеризує автора і редактора “Энциклопедии Подкарпатской Руси” та його опікунів і спонсорів:

“Вони намагаються протягнути дуже сумнівну думку про два Закарпаття – одну “Подкарпатскую Русь”, витворену московською, будапештською і празькою традиціями, чужу Україні, і друге – українське Закарпаття, нібито силоміць нав'язане галичанами, східними українцями, радянською владою і місцевими “українофілами”. Ці два краї протиставляються один одному, трактуються мало не як ворожі світи. Закарпатські українці (підкарпатські русини), місцеве корінне українське (руське) населення зображується як біомаса, воно нібито ще й наприкінці ХХ століття не зуміло національно самовизначитися, озирється тільки в минуле. Історія Закарпаття, його самобутня народна культура й мистецтво не потребують нині знижених, поблажливих оцінок, а поготів неприйнятні щодо них політичні спекуляції. Вони ввійшли в

контекст всеукраїнської історії і культури. Утверджувати нині їхній локальний, провінційний, переважно селянський рівень першої половини ХХ століття – безперспективно” (“Енциклопедія Подкарпатської Русі” і що за нею”. – С. 34).

Вже згадувалося, що карпатознавчі конференції зініційовано спільно групою закарпатських учених в Ужгороді й Києві при активному внескові у цю справу Комісії зв'язку й інформації закарпатських українців у діаспорі (КоЗІ). Мишанич був ключовою фігурою в організації цих конференцій. Він брав участь в укладанні їх програм та виступав переважно на пленарних сесіях усіх конференцій, як також у редагуванні їх збірників.

Олекса Васильович займався також організацією наших краян у Києві.

З приводу першого Світового форуму українців у Києві О. Мишанич організував 24 серпня 1992 р. Форум закарпатців в Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАН України, в якому взяло участь понад 50 осіб делегатів Форуму із Закарпаття, західної діаспори та провідних закарпатців-киян. Присутнім був на цьому форумі також губернатор Закарпатської області Сергій Устич та деякі урядові особи. Після обміну інформаціями і поглядами про сучасну ситуацію в Закарпатті та закарпатській діаспорі ухвалено створити постійне представництво закарпатців у столиці України, щоб належно інформувати урядові чинники про закарпатську проблематику та захищати, де і коли треба, інтереси нашої вужчої батьківщини. О. Мишанич та чл.-кор. Національної Академії наук України бл. пам. проф. Вільгельм Фуцич вклали багато праці в організацію цієї зустрічі, включно з підготовкою резолюцій. 19 квітня 1994 р. у зв'язку з активізацією “русинського руху” не лише на Закарпатті, а й за кордоном, на що звернули увагу й урядові чинники України, Міністерство в справі нацменшин влаштувало “круглий стіл” на тему “Проблеми русинства”. Мишанич виголосив там головну доповідь. З того часу речники цього Міністерства стали серйозніше розглядати ці питання.

Закарпатська діаспора далі була стурбована ситуацією навколо “русинства” і його активізацією в окремих суміжних із Закарпаттям країнах, бажала бути поінформованою з першоджерел, а також довести свою думку офіційному Києву й Ужгородові. Для цього було бажаним, щоб хтось із авторитетних закарпатських діячів приїхав до Америки та відвідав деякі наші громади. Вибір випав на О. Мишанича, і він був гостем КоЗІ 8–10 липня 1994 на ювілейному з'їзді закарпатців у Глен Спей, Н. Й. Цей з'їзд приурочено 55-річчю березневих подій 1939 р. на Закарпатті, 50-літтю воз'єднання та 120-літтю народження А. Волошина. О. Мишанич побував на нашому з'їзді, дав інформацію про закарпатські справи в Україні та мав публічний виступ з нагоди названих ювілеїв. Так само були організовані його виступи серед української громади в Чикаго, Детройті, Клівленді і Нью-Йорку. Цим самим історичним датам присвячено зустріч у Києві 8 грудня 1994 у Київському будинку вчених. Виступали з доповідями академік Національної Академії наук України Микола Жулинський, О. Мишанич, В. Маркусь, Євген Стахів (спогад про Карпатську Січ), а також із в'язанкою закарпатських пісень виступила хорова капела “Думка” (художній керівник та диригент Михайло Кречко).

Ця успішна земляцька зустріч і врочистість у Києві була останнім поштовхом до створення земляцької організації в столиці, яка постала на початку 1995 р. Закарпатське Братство (перша назва) обрало своє керівництво на чолі з проф. Миколою Бідзілею, заступниками голови В. Фуцичем, О. Мишаничем і Зореславою Шкіряк-Нижник з роду Бращайко. У різних справах О. Мишанич був рушійною силою київського земляцтва. Воно відбувало свої святкові зустрічі головно на Великдень чи на Різдво та з приводу дня незалежності здебільшого в готелі “Братислава”, директором якого є закарпатський болгарин Христо Роглев. Такою була й остання зустріч 22 серпня 2001. Найбільш конструктивною і вдалою була зустріч-форум закарпатців з нагоди другого Світового форуму українців 24 серпня 1997 р. з репрезентативною участю наших земляків із різних країн. В організацію цього заходу багато праці вклав О. Мишанич.

КоЗІ провадила плідну співпрацю із організаціями та діячами на Закарпатті. За спільної ініціативи у 1992 р. в Ужгороді постала Українська Народна Рада Закарпаття, відбувалися конференції, а діаспорні організації разом із КоЗІ організували культурну й харитативну допомогу Закарпаттю, особливо в час стихійних нещасть. У грудні 1995 КоЗІ запросила до США відомого закарпатського письменника і громадського діяча Івана Чендея. Він відвідав кілька українських осередків, а саме – в Чикаго, Детройті, Клівленді, Філадельфії, Нью-Йорку і Норт Порті на Флориді та там доповідав про культурну і політичну ситуацію на Закарпатті. Ще одним гостем КоЗІ із

Закарпаття був проф. Василь Худанич з Ужгорода, що побував на черговій зустрічі закарпатців 8–10 жовтня 1999 на оселі Українського Братського Союзу “Верховина” Глен Спей, Н. Й. Гість із Ужгорода, близький співпрацівник КоЗІ, виголосив цікаву доповідь “Закарпаття 60 років тому і сьогодні”. Тоді відбулася також презентація книги “Закарпаття під Угорщиною, 1938–1944”, що з’явилася в Ужгороді і яку зредагували В. Худанич та В. Маркус, а фінансувала КоЗІ. Худанич також виступив із доповіддю в інших осередках США та в Канаді.

Найпомітнішим досягненням 13-річної (!) діяльності КоЗІ є видавання бюлетеня “Інформаційний Листок КоЗІ”. З’являвся спочатку двомісячно, потім як кварталний, а останні числа (2000–2003 рр.) випущено у збільшеному обсязі як піврічники. Усього до кінця 2003 р. вийшло 62 числа.

Перші числа “І. Л.” були такі справжніми “листочками” на кількох сторінках, переважно з інформаційним матеріалом про закарпатські справи й організації, головню в діаспорі та про земляцькі імпрези. Його редагував і друкував засновник цього видання В. Маркус, який користувався різними матеріалами і джерелами, пресою з України і суміжних країн та з діаспори, інформацією з кореспонденції тощо. Одним із кореспондентів був О. Мишанич. “Листок...” також передруковував із преси цікаві статті і документи. Від 1992 р. видання зазнало деяких змін, що його робило вже малим “журнальчиком”. Адміністратором і технічним редактором став Михайло Копинець із Флориди, що відповідав за друк видання, упорядкування матеріалів, адміністрацію журналу, себто його розсилання; фінансова сторінка ще залишилася централізованою. Щодо самого редагування, то вряди-годи вміщувалися надіслані статті, але їх було небагато. У 1995 р. О. Мишанич почав регулярно співпрацювати з редакцією, надсилаючи цікаві статті та інформаційні нотатки. Він також дбав за розповсюдження “І. Л.” в Києві. Тематика його статей, аналіз та інформації були дуже різномірними: огляди літературних та історичних явищ, злободенні коментарі на русинські теми, сучасний розвиток політичного життя та культурних справ на Закарпатті, рецензії, персоналії (ювілеї та некрологи). У кожному числі, за винятком 58–59 та 60–69 (коли Олекса Васильович хворів), майже половина матеріалів, підписаних і не підписаних, належали йому. Мені стало легше редагувати цей бюлетень. Мишанич був ентузіастом “Листка” і показав себе як сумлінний аналітик, гострий і дотепний коментатор, прекрасно обізнаний із матеріалом, про який пише, добрий журналіст. Іноді подавав поради й до інших матеріалів, що їх треба б містити. Без його співпраці за останні вісім років поява “І. Л.” не була б можливою. Але останнє рішення керівництва КоЗІ припинити періодичну появу “І. Л.” і для Олекси Васильовича стало болючим. Він відчував, що з браком такого видання виникне поважна прогалина в сучасній “карпато-україніці”.

* * *

Активна присутність О. Мишанича в розбудові сучасного наукового карпатознавства вельми відчутна і результативна. Вже перша його книжка “Література Закарпаття XVII–XVIII століть” (Київ: Наукова думка, 1964. – 116 с.) засвідчила, що в українську науку прийшов талановитий і перспективний учений-карпатознавець. У перших своїх працях він рішуче заявив, що літературний рух на Закарпатті є однією із суттєвих сторін загальноукраїнського літературного процесу на західних землях, що літературне життя Закарпаття упродовж віків “було складовою і невід’ємною частиною літературного життя всієї України, хоч і мало деякі свої специфічні ознаки, зумовлені особливостями суспільно-політичного і культурного життя українського населення цього краю”. Цю наукову тезу вчений послідовно розвиває упродовж чотирьох десятиліть плідної науково-дослідницької праці. Соборницькі його погляди найбільше виявилися в роботах останнього десятиліття, коли сили світового зла, не сприйнявши незалежної України, вирішили віддалити від неї Закарпаття, створити із закарпатських українців окремих “русинський” народ. Спираючись на історичні і наукові джерела, він простежив шлях закарпатців від підкарпатських русинів до закарпатських українців. Його дослідження літератури Закарпаття від давнини до сучасності, особливо її знакових постатей – Августина Волошина і Василя Гренджі-Донського – є політичним досягненням сучасного карпатознавства. Простежений і науково обґрунтований вченим загальноукраїнський контекст закарпатського письменства XVI–XX ст. дав можливість повному оцінити це письменство, прочитати його як рівноправну складову частину великої української літератури.

В останніх книгах літературознавчих праць О. Мишанича – “Крізь віки” (1996), “Повернення”

(1997), “На переломі” (2002) бачимо, як карпатознавчі дослідження вченого органічно поєднуються з дослідженнями всього українського літературного процесу.

Відкидаючи політичні спекуляції з “угорсько-руською мізерією”, О. Мишанич з любов’ю і повагою ставиться до самобутньої культури й літератури рідного краю, досліджує її сучасну наукову концепцію. Карпатознавство як наука, що по-справжньому сформувалася тільки у ХХ ст., одержало в його особі пильного й сумлінного робітника, який ніколи не забував, якого він роду й племені і з гордістю стверджував, що Україна у нас одна.